

Biblioteka
JANUS

TIM *press*

Biblioteka

JANUS

Ari Turunen

Zar ne znaš tko sam ja?

Povijest arogancije

Naslov izvornika

Ettekö te tiedä, kuka minä olen

Ylimielisyyden historiaa

© Ari Turunen 2010

Prvo izdanje: Atena Kustannus, Finska, 2011.

Objavljeno temeljem ugovora s Kontext Agency.

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-8075-27-8

ARI TURUNEN



Zar ne znaš tko sam ja?

POVIJEST AROGANCIJE

S finskoga preveo
BORIS VIDOVIĆ

Zagreb, 2017.

Uvodna riječ

Čestitam! Ovo je sigurno najbolja knjiga koju ste ikada namjeravali pročitati. Knjiga je iznimno aktualna, zabavna i prepuna velikih mudrosti. Uz nju će vam obična večer postati inspirativna matineja koja će stubokom prodrmati vaše poimanje raznih kultura i svijeta općenito.

Ja, kao i mnogi drugi, o sebi imam visoko mišljenje. Kad sam kao šesnaestogodišnjak obznanio djedu kako sada znam već puno o životu, njegova opuštenost je nestala a šamar mi je doletio rutinski, kao što to priliči bivšem trgovcu, komunistu i cijenjenom predsjedniku helsinškog kluba liječenih alkoholičara: „Dečko, ti nemaš pojma o životu.“ Na greškama se uči – no je li baš tako? Jesam li se tijekom godina promijenio? Raspravljam li razumno s roditeljima? Slušam li ih? Pa da. Arogantan se može biti bez obzira na dob.

Najteže je suočiti se s vlastitim granicama i priznati ih. Savjeti okoline živciraju. Malo tko bez pogovora prihvaća rezultate kojekakvih testova kojima se mjeri naša



kreativnost i inteligencija. Prihvaćanje primjedbi problem je starih koliko i mladih.

Arogancija je uvijek stvar loše procjene. Koliko mi procjenjujemo druge na temelju vanjskog izgleda ili neke druge nevažne osobine? Koliko nas mišljenja o ljudima donosi na temelju njihova zvanja, obrazovanja ili položaja? Ili ih jednostavno ne pozdravljamo na ulici?

Premda je čovjek sletio na Mjesec i odgonetnuo vlastiti genski kod, naše međusobno ophođenje nije se znatno poboljšalo još od vremena kada smo lovili mamute. Od svih osobina, arogancija je najmanje potrebna. Povijest je pokazala kako arogancija nikada nije izrodila ništa drugo osim ratove, katastrofe, mržnju i ogromnu količinu neuspjeha, ponajviše na štetu arogantnih. Ova knjiga pokušava rasvijetliti zašto je arogantno i podcjenjivačko ponašanje tako uobičajeno – i može li se tu nešto učiniti.

Ponizno zahvaljujem književnoj fondaciji izdavačke kuće WSOY i Udruženju finskih znanstvenih pisaca koji nisu sumnjali u ovu knjigu. Zahvaljujem i svom susjedu Eeri Saarenheimu koji je imao živaca probijati se kroz napola dovršen rukopis svojim iskusnim i kritičkim očima.

U KULI OD BJELOKOSTI, TOPKAPI, ISTANBUL, 2. TRAVNJA 2010.

Ari Turunen



Sadržaj

UVOD 9

Svaki mit, bez obzira na kulturu, upozorava na aroganciju.

1. OPIJENOST 15

Zdravo samopouzdanje lako se pretvori u bolesnu aroganciju koja prerasta u omalovažavanje i zastrašivanje drugih.

2. EGO 45

Osobe uvjerene u svoju izuzetnost rijetko podnose kritiku, a još su rjeđe spremne priznati svoju pogrešku. Umjesto toga, olako omalovažavaju stvari koje ne poznaju.

3. CENTAR SVIJETA 83

Kada se cijeli svijet vrti oko tebe, strani običaji i jezici idu ti na živce.

4. BOLJI LJUDI 115

U društvu uvijek postoji klasa boljih ljudi koja, po vlastitom mišljenju, ima pravo na vlast. Oni preziru siromašne i manjine.

5. MONOPOL 147

Monopol uvijek iskvaruje. Kada predugo traje, postignuti položaj smatra se normalnim stanjem stvari.

6. UMIJEĆE PONIZNOSTI 173

U posljednjem poglavlju govorimo o onima kojima uspjeh nije udario u glavu.

BIBLIOGRAFIJA 193

O AVTORU 201



UVOD

*Za čovjeka ništa nije tako opasno kao kad zbog
uspjeha postane arogantan i pomisli kako je
sličan Bogu.*

Rimski je senator Sekst Julije Frontin zaključio kako je nakon 10. godine posl. Kr. vrijeme otkrića završilo te kako na vidiku više nema ničega novog i revolucionarnog. Netko tko je ustvrdio tako nešto morao je biti nepokolebljiv i postojan poput finskog stijenja. Da je danas živ, Julije bi sigurno još uvijek mislio isto. U svojem tornju od slonovače smijao bi se računalima i komunikacijskim satelitima te bi samo frknuo nosom na važnost liječenja antibioticima.

Koliko nas je koji mislimo kao i Julije kako je vlastita sposobnost prosudbe uvijek vrhunska i kako nikad ne trebamo mijenjati svoje mišljenje? Do groba znamo što je dobar ukus, koja je škola najbolja za našu djecu i koja je politička stranka ona prava. Ta mišljenja je posebno zgodno nametati mladima. Iako nas to kod drugih živcira, vlastitu tvrdoglavost smatramo samo „nepokolebljivom prirodom“.



I ovu se knjigu može smatrati arogantnom. Tko sam ja da naknadno osuđujem tuđe pokušaje i promašaje? Arogancija je osobina koja povremeno opterećuje sve nas. Arogantno je tvrditi kako čovjek nikada nije arogantan. To je stav koji se javlja već vrlo rano u epovima, mitovima i tragedijama mnogih kultura.

Treće pjevanje *Kalevale* nalik je na prizor s nekog seminara o planiranju ili iz reda pred kioskom brze hrane, u kojem dominantni alfa mužjak pun testosterona susreće svog izazivača. Mladi Joukahainen zavidan je Väinämöinenu jer je ovaj na glasu kao netko tko pjeva najbolje pjesme i o svemu zna više od ostalih. Premda Joukahainenovi roditelji upozoravaju mladog sina da ne treba izazivati boljeg od sebe, on se ne obazire na savjete. Tvrdi da zna više od bilo koga drugog: „Veliko je očevo znanje, majčino još veće, a moje iznad svega.“

Kad se njih dvojica susretnu, Joukahainen se pretvara da ne prepoznaje Väinämöinena. Tipični znak arogancije. Izaziva ga na natjecanje u znanju. Kad Väinämöinen pita što ovaj zna, Joukahainen počne nabrajati. Väinämöinen se smiješi kad Joukahainen kaže da je bio prisutan pri stvaranju svijeta, zbog čega se Joukahainen naljuti i izazove zločestog starca na dvoboj. Väinämöinen ga još uvijek pokušava obuzdati, ali uzalud – Joukahainen prijeteći da će takve kukavice pjesmom pretvoriti u svinje i baciti ih u svinjac. Sve ima svoje granice. Väinämöinena takva prepotencija rasrdi pa su se „jezera zatalasala, zemlja se zatresla, bakrene se gore zanjihale, snažne su gromade pucale, stijene se napola razletjele, kamenje se na obali mrvilo“. Stari gospodin pjesmom baca Joukahainena u močvaru i on uplakan, moleći za milost, biva spašen tek kad Väinämöinenu obeća svoju sestru.



Pripovijest nastala u finskim močvarama ponavlja prastaru mitsku narativnu formulu u kojoj arogantno ponašanje zasluženno biva kažnjeno. Mitovi raznih kultura su u biti poučne priče koje upozoravaju na ljudsku oholost, glupost, lažljivost i, prije svega, na aroganciju. Antičke tragedije o Odiseju koji proklinje boga mora Posejdona te ona o Edipu koji biva opijen vlašću, ponavljaju tu poznatu formulu. Zdravo samopouzdanje lako se prometne u bolesnu aroganciju. Uspjeh hrani samog sebe pa mnogi bivaju opčinjeni sobom, što često vodi u propast. U antici su ljudi smatrali kako za običnog čovjeka ništa nije opasnije od upadanja u *hybris* prilikom postizanja uspjeha, odnosno arogancije i umišljanja da je jednak bogovima. To se odnosi na besramnu vjeru u sebe samoga i ravnodušnost prema vlastitoj ograničenosti u svemiru o čijem uređenju odlučuju bogovi. Čovjek obolio od *hybrisa* misli da može sve. Pretjerana sigurnost tjera ga da krivo tumači svoju okolinu i krivo procjenjuje stvari. Na kraju zasluženno susreće Nemezu, boginju osvete.

Arogancija je zanimala Williama Shakespearea koji je napisao nekoliko tragedija o uništenju i patnji koju uzrokuje vlast. Jedna od najpoznatijih bavi se škotskim kraljem iz 11. stoljeća koji je svrgnuo s vlasti rođaka Duncana. *Macbeth* je tragična pripovijest o kralju zaslijepjenom vlašću. Macbeth se bezobzirno koristi vlašću i ne vjeruje nikome. Strah od osvete vodi ga u nove zločine. Na kraju ga svrgnu njegovi vlastiti podanici.

Povjesničarka Barbara Tuchman spominje četiri modela koji nas obično vode do rastave, gubljenja posla, rata i katastrofe. Prvi je despotsko ponašanje: često je prisutno na poslu i za jedaćim stolom. Drugi je pretjerana



ambicija. Treći je dekadencija i nesposobnost u vladanju, a kao primjer navodi propast Rimskoga Carstva. Četvrti je neprirodna tvrdoglavost: sklonost djelovanju protivnom vlastitim interesima. Zašto se i dalje izlovljava riba premda se zna da će tuna i bakalar nestati iz svjetskih mora? Zašto siječemo prašume premda znamo koliko to uništenje utječe na klimu?

U ovoj knjizi ukazujem na povijesne promjene uzrokovane nekom smiješnom i trivijalnom stvari. Tražim katastrofalne preokrete uzrokovane arogancijom, trenutke koji su na ovaj ili onaj način promijenili svijet. Trenutak promjene može biti posljedica podcjenjivanja, uljuljavanja u vlastitu izuzetnost, kulturne prepotencije ili samodovoljnosti uzrokovane monopolom. U tim situacijama napetost raste do krajnjih granica i na koncu su arogantni čin ili riječ sasvim dovoljni da se sve uruši. Pokreću se revolucije, situacija se smiruje i opet je sve u redu – do idućeg kraha...





1.

OPIJENOST

Ovo poglavlje objašnjava zašto je Aleksandar Veliki htio da mu se svi klanjaju, kako je razmetljivost stvorila parlament te zašto je Otto von Bismarck dvadeset puta sudjelovao u dvoboju.